

Abdulkadir ÇEKİN

Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü, Kastamonu, Turkey. e-mail: acekin@kastamonu.edu.tr

YOUTH'S ATTITUDES TOWARDS OTHER RELIGIONS IN TURKEY (A RESEARCH ON THE UNIVERSITY STUDENTS)

Abstract

Within the theological literature, especially in the field known as theology of religions, three such views or models are commonly distinguished: exclusivism, inclusivism and pluralism. This typology, which was initially proposed by Race during the early eighties, is both popular and useful. The exclusivist view is rooted in mono-faith societies or homogeneous cultures in which plurality of religions or world-views did not yet exist. The exclusivist claim would be that only one's own religion is absolutely and uniquely true and that other religions, therefore, should be prohibited. Like the exclusivists, the inclusivists maintain the truth and superiority of their own religious tradition. The difference, however, is that in the inclusivist framework other religious traditions are considered much more positively as products of divine revelation or as legitimate paths to salvation. In the pluralist view, there is an absolute and divine sooth and religions offer different but equally representative ways to the absolute. Therefore, no matter which way is followed, one can achieve the salvation at the end. In this research, it was aimed to analyze the university students' attitudes towards other religions. The research was carried out in the sample of Kastamonu University. In the research, it was used the attitude scale developed by Vermeer and Van Der Ven (2004) as a measuring instrument. The data were analyzed via Statistical Package for Social Sciences (SPSS) 16.0 programme. In order to determine whether the attitudes of students make significant differentiations in terms of independent variables or not, independent samples t-test and correlation analysis were used. In the end of the study, it was determined that the youth's attitudes towards other religions are highly in the exclusivist framework.

Key words: Youth, Religion, Attitude, Quantitative Research.

1. GİRİŞ

Dünya sürekli şekilde bir değişimden geçmektedir. Bilhassa son otuz yıldan bu yana değişim daha da hızlı yaşanmaktadır. Çevremize baktığımız zaman, hayatımızı etkileyen bu değişimler rahatlıkla fark edilmektedir. Radyo ve televizyonun ardından internet ve yeni bilgi teknolojileri, gündelik yaşamımızda ağırlığını daha çok hissettirmektedir. İletişim araçlarındaki bu gelişmeler ile dünyanın diğer ülkelerindeki insanlarla konuşmak, yazışmak ve ileti göndermek mümkün hale gelmekte, dünyada meydana gelen olaylardan anında haberdar olunmaktadır. Görülen bu değişim sürecinden şüphesiz aile, din, eğitim ve hukuk gibi toplumsal kurumlar da etkilenmektedir.

Diğer yandan, tarihin farklı dönemlerinde, sosyal yapılar ve şartlarla da bağlantılı olarak dinin konumu ve algılanışında değişimler olmuştur. Günümüzde ise dinin insanlar tarafından algılanışında küreselleşmenin etkisinden söz edilebilir.

Din ile küreselleşme arasındaki etkileşimin, dünyada ortaya çıkardığı yeni formlar konuşulmaya devam etmektedir. Gelişen noktada, hayatın birçok alanında dinin çok çeşitli şekillerde kendisini göstermesi söz konusudur. Ekonomik, politik, kültürel vb. birçok toplumsal sorunun dinle bağlantılı olarak tartışıldığı gözlemlenmektedir. Bu açıdan, dinin küreselleşen dünya içindeki yansımalarını izleyerek, konuyu olabildiğince geniş bir perspektiften ele almak mümkündür.

Ancak bu çalışmada odaklanılacak temel husus, günümüz şartlarında insanların diğer dinlere bakışlarını şekillendiren unsurların ne olduğudur. Bu unsurlar toplumsal olarak mı, eğitim temelli ya da değişik hangi nedenlerle şekillenmektedir. Bireyler kendi dinlerini, diğer dinlere göre nasıl algılamaktadırlar. Bu algılamaları ilgili literatür üç temel sınıflama çerçevesinde açıklamaktadır. Bunlar dışlayıcı, kapsayıcı ve çoğulcu din görüşüdür.

1.1. Dışlayıcılık

Tek dinli ve homojen toplum yapılarında yoğun olarak görülen dışlayıcı din anlayışı, bireyin kendi dinini yegâne doğru olarak görmesi, kendi inancı dışındaki dinleri tamamen yanlış kabul etmesidir (Sterkens, 2001: 49-50). Dışlayıcı anlayışın daha ileri boyutunda ise insanlar, sahip olduğu görüşü tek ve eşsiz olarak nitelemekte ve diğer din ya da inanç oluşumlarının yasaklanması gerektiğini savunmaktadır. Buna karşın daha ılımlı bir dışlayıcı anlayışa sahip olan insanlara göre sahip oldukları din her açıdan doğruları barındırmamaktadır ve kendi dininden diğer dinlerden insanlar da bir şeyler öğrenebilecektir (Hobson & Edwards: 1999: 48-49).

1.2. Kapsayıcılık

Kapsayıcı görüşte, inanılan dinin gerçek ve diğerlerine göre üstün olduğu kabul edilmekle birlikte, dışlayıcı anlayıştan farklı olarak diğer dinlerin insanlara ilahi alanla ilişki sunduğuna inanılmakta ve insanları kurtuluşa ulaştırma noktasında diğer dinler de meşru görülmektedir. Bu görüş daha yoğun olarak kişinin diğer inançları, kendi inancından doğmuş ama sonradan şekil değiştirmiş şeklinde yorumlaması biçiminde ortaya çıkmaktadır (Knitter, 1995: 28). Bu bağlamda dışlayıcı yaklaşım ile kapsayıcı anlayış arasındaki dinlere bakış açısı, sadece bir derece değerlendirmesi gibi gözükmemektedir.

1.3. Çoğulculuk

Çoğulcu anlayış, ilk bakışta insanların aynı Tanrıya inanmaları ve ibadet etmeleri sebebiyle temel anlamda dinlerin eşitliği gibi düşünülmesine rağmen, bu yaklaşım fenomenolojik ve epistemolojik düşüncenin bir sentezi olarak ortaya çıkmıştır (Race, 2001: 29). Fenomonolojik bakış açısına göre tün dinlerin temeli ilahi alanla yaşanan insani tecrübeye dayanmaktadır. Epistemolojik düşünceye göre ise teolojilerde ve inanç sistemlerindeki temel tecrübelerin açık ifadeleri, her zaman belirli bir sosyo-kültürel gerçekliği yansıtmaktadır ve bu sebeple her hangi bir dinin nihai gerçeklik iddiasında bulunması mümkün değildir. Bu iki argüman çerçevesinde dinlere bakıldığında, her din ve inanç sistemi temelde ilahi alanın kendilerine uygun resmini yansıtmaktadır. Bu durum dinlerde metafiziksel ve teolojik farklılıkların olmadığı anlamına gelmemesine rağmen, çoğulcu anlayışta temel vurgu, farklı dinlerdeki ortak paylaşılan unsurlardır (Race, 2001: 31-33).

Yukarıda ifade edilen üç yaklaşımın da günümüz toplumsal dinamikleri üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Herhangi bir yaklaşımı kabullenen bireyin, inandığı düşünce çerçevesinde kendisinin dışındaki diğer insanlara karşı düşünce ve tavırları önemli oranda değişebilecektir. Bu anlamda savunduğu inanç ve bu inancın nitelikleri ile dünya görüşü oluşturacak ve diğer insanları da bu noktada etkileyebilecektir. Bu bağlamda dışlayıcı yaklaşımların dünya üzerinde istenmeyen kutuplaşmalar oluşturabileceği gibi, çoğulcu yaklaşımların da dinlerin temelleri üzerinde olumsuz etkilerinin olabilecektir.

Bu araştırmada gençlerin diğer dinlere bakışının dışlayıcı, kapsayıcı ve çoğulcu anlayışlar çerçevesinde analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda çalışmada; “Gençlerin dinlere yönelik bakış açıları; cinsiyet, mezun olunan lise, fakülte, dindarlık düzeyi ve okul dışında din eğitimi alma değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?” sorusuna yanıt aranmıştır.

2. YÖNTEM

Araştırmada yöntem olarak genel tarama modeli tercih edilmiştir. Bu modelde çok sayıda elemandan oluşan evrenden seçilen belirli bir örneklemden veriler elde etmek suretiyle evren hakkında genel bir yargıya varmak amaçlanmaktadır. Bu yöntemle yapılan araştırmalarda inanışlar, görüşler, davranışlar ve eğilimler üzerinde durulurken, mevcut durum olduğu gibi ortaya konulmaya çalışılmaktadır (Karasar, 2012).

2.1. Örneklem

Çalışma, 2013-2014 öğretim yılı bahar yarıyılında Kastamonu Üniversitesi İlahiyat (N=66), Eğitim (N=46), İktisadi ve İdari bilimler (N=70) ve İletişim (N=46) Fakültelerinde öğrenim gören 228 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir.

2.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak “Dinlere Bakış Ölçeği” (Teacher Multicultural Attitude Survey) kullanılmıştır. Vermeer ve Van Der Ven (2004) tarafından geliştirilen ölçek toplam 12 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach alpha değeri 0,87 ve toplam varyansı açıklama oranı %68,5’dir. Ölçek maddelerinin aritmetik ortalama değerleri 1,00-1,79 aralığında “hiç katılmıyorum”, 1,80-2,59 “katılmıyorum”, 2,60-3,39 “kararsızım”, 3,40-4,19 “katılıyorum” ve 4,20-5,00 “tamamen katılıyorum” şeklindedir.

2.3. Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen veriler SPSS 16.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Gençlerin dinlere yönelik tutum puanlarının bağımsız değişkenlere göre anlamlı fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla bağımsız örneklem t-testi ve korelasyon analizi kullanılmış, karşılaştırmalarda anlamlılık düzeyi olarak 0.05 değeri esas alınmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Betimsel Bulgular

Tablo 1. Dinlere Bakış Ölçeği Betimsel Sonuçları

	N	Minimum	Maksimum	X	Ss
Dışlayıcı	228	1,00	5,00	4,27	,335
Kapsayıcı	228	1,00	5,00	4,03	,596
Çoğulcu	228	1,00	5,00	2,89	,853

Araştırmaya katılan 228 gencin dinlere yönelik tutum puanları 1,00 ile 5,00 aralığında değişmektedir. Gençlerin dinlere yönelik dışlayıcı tutum düzeyi 4,27 ve standart sapma değeri ,335; kapsayıcı tutum düzeyi 4,03 ve standart sapma değeri ,596 ve çoğulcu tutum düzeyi 2,89 ve standart sapma değeri ,853'tür. Buna göre araştırmaya katılan gençlerin çoğunlukla dinlere yönelik dışlayıcı bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir.

3.2. Bağımsız Değişkenlerin Anlamlı Farklılaşmalarına İlişkin Bulgular

Gençlerin dinlere yönelik tutum düzeyi ile cinsiyet, okul dışında din eğitimi alma, mezun olunan lise ve öğrenim görülen fakülte değişkenleri arasında anlamlı bir ilişkinin var olup olmadığını tespit etmek için t-testi, dindarlık düzeyi ile dinlere yönelik tutum düzeyleri arasındaki ilişkiyi analiz etmek için ise korelasyon analizi yapılmış ve elde edilen bulgular aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 2. Gençlerin Dinlere Yönelik Tutum Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşması t-Testi Sonuçları

	Cinsiyetiniz?	N	X	Ss	Sd	T	P
Dışlayıcı	Erkek	86	4,33	1,005	,673	226	,502
	Bayan	142	4,24	,893			
Kapsayıcı	Erkek	86	4,02	,629	,304	226	,761
	Bayan	142	4,04	,577			
Çoğulcu	Erkek	86	2,99	,699	1,414	226	,159
	Bayan	142	2,82	,931			

Tablo 2’de görüldüğü gibi araştırmada cinsiyet değişkeni, dışlayıcı, kapsayıcı ve çoğulcu boyutlar da gençlerin dinlere bakışı üzerinde anlamlı bir fark oluşturmamıştır ($T=.226$, $p>.05$). Buna göre üniversite öğrenimi gören gençlerin kız ya da erkek olmalarının dinlere yönelik düşünceleri ve tutumları üzerinde etkili olmadığı söylenebilir.

Tablo 3. Gençlerin Dinlere Yönelik Tutum Düzeyinin Okul Dışında Din Eğitimi Alma Değişkenine Göre Farklılaşması t-Testi Sonuçları

	Okul Dışında Din Eğitimi Aldınız mı?	N	X	Ss	Sd	T	P
Dışlayıcı	Evet	160	4,42	,840	3,822	226	,000
	Hayır	68	3,92	1,054			
Kapsayıcı	Evet	160	4,05	,557	,664	226	,507
	Hayır	68	3,99	,682			
Çoğulcu	Evet	160	2,85	,894	,977	226	,330
	Hayır	68	2,97	,745			

Araştırmada okul dışında din eğitimi alıp almama değişkeninin gençlerin dinlere bakışı üzerinde anlamlı fark oluşturan bir faktör olduğu belirlenmiştir. Dışlayıcı boyutta öğrencilerin dinlere yönelik bakışında anlamlı fark gözlenirken ($T=.226$, $p<.05$), kapsayıcı ve çoğulcu boyutlarda herhangi bir anlamlı farklılaşma tespit edilmemiştir ($T=.226$, $p>.05$). Dışlayıcı boyutta araştırmaya katılan gençlerin tutum puanlarına bakıldığında, okul dışında din eğitimi alan gençlerin 4,42 ortalamaya, din eğitimi almayan gençlerin ise 3,92 ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Buna göre okul dışında din eğitimi alan gençlerin dinlere yönelik dışlayıcı bakış açısına daha güçlü şekilde sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 4. Gençlerin Dinlere Yönelik Tutum Düzeyinin Mezun Olunan Lise Değişkenine Göre Farklılaşması t-Testi Sonuçları

	Mezun Olunan Lise	N	X	Ss	Sd	T	P
Dışlayıcı	Diğer Liseler	188	4,14	,971	5,017	226	,000
	İmam-Hatip Lisesi	40	4,91	,244			
Kapsayıcı	Diğer Liseler	188	4,01	,634	1,371	226	,172
	İmam-Hatip Lisesi	40	4,15	,353			
Çoğulcu	Diğer Liseler	188	2,95	,817	4,465	226	,001
	İmam-Hatip Lisesi	40	2,59	,958			

Diğer taraftan mezun olunan lise türü de araştırmada anlamlı fark oluşturan bir değişken olmuştur. Tablo 4 incelendiğinde, dışlayıcı ve çoğulcu boyutlarda öğrencilerin dinlere yönelik bakışında anlamlı farkın olduğu ($T=.226$, $p<.05$), kapsayıcı boyutta ise herhangi bir anlamlı farklılaşmanın olmadığı görülmektedir ($T=.226$, $p>.05$). Dışlayıcı boyutta araştırmaya katılan gençlerin tutum puanlarına bakıldığında, imam hatip lisesi mezunu gençlerin 4,91 gibi yüksek bir ortalamaya, diğer liselerden mezun olan gençlerin 4,14 ortalamaya sahip olduğu ve çoğulcu boyutta ise diğer liselerden mezun olan gençlerin 2,95 ortalamaya, imam hatip lisesi mezunu gençlerin 2,59 ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Buna göre imam hatip lisesi mezunu gençlerin dinlere yönelik dışlayıcı bakış açısına daha güçlü şekilde sahip olduğu, diğer taraftan çoğulcu görüşü ise zayıf bir şekilde benimsediği söylenebilir.

Tablo 5. Gençlerin Dinlere Yönelik Tutum Düzeyinin Fakülte Değişkenine Göre Farklılaşması t-Testi Sonuçları

	Fakülte	N	X	Ss	Sd	T	P
Dışlayıcı	İlahiyat fakültesi	66	4,87	,285	6,754	226	,000
	Diğer fakülte	162	4,03	,997			
Kapsayıcı	İlahiyat fakültesi	66	4,18	,336	1,046	226	,202
	Diğer fakülte	162	3,97	,665			
Çoğulcu	İlahiyat fakültesi	66	2,51	,833	4,451	226	,000
	Diğer fakülte	162	3,04	,814			

Araştırmada gençlerin dinlere karşı bakışında öğrenim görülen fakülte değişkeninin, önemli bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Tablo 5’de yer aldığı üzere gençlerin dışlayıcı ve çoğulcu boyutlarda dinlere bakışını, öğrenim görülen fakülte değişkeni anlamlı şekilde farklılaştırmış ($T=.226$, $p<.05$), kapsayıcı boyutta ise herhangi bir değişiklik yaratmamıştır ($T=.226$, $p>.05$). İlahiyat fakültesinde öğrenim gören gençler dışlayıcı boyutta 4,87 ve çoğulcu boyutta 2,51 ortalamaya sahip iken, diğer fakültelerde öğrenim gören gençler dışlayıcı boyutta 4,03 ve çoğulcu boyutta 3,04 ortalamaya sahiptirler. Buna göre ilahiyat fakültesinde öğrenim gören gençlerin dinlere yönelik dışlayıcı bakış açısına daha güçlü şekilde sahip olduğu, çoğulcu görüşü ise zayıf bir şekilde benimsediği, diğer fakültelerde öğrenim gören gençlerin ise dışlayıcı görüşü zayıf şekilde benimsediği, buna karşın çoğulcu yaklaşımı daha güçlü benimsediği görülmektedir.

Araştırmada, bir tarafın diğerine göre daha fazla din eğitimi almasının farklılık oluşturabilecek bir değişken olarak düşünülmesi sebebiyle ilahiyat fakültesi ile diğer fakülteler ve imam hatip lisesi ile diğer liseler iki farklı taraf olarak düşünülmüş ve karşılıklı olarak değerlendirilmiştir. Çünkü imam hatip lisesi dışındaki tüm liselerin ders programlarında aynı ders saati kadar din eğitimi dersi bulunmakta ve ilahiyat dışındaki fakültelerde de eğitim fakültesi hariç herhangi bir din ile ilgili bir ders yer almamaktadır. Eğitim fakültelerinin sınıf öğretmenliği bölümünde ise son sınıfta

din kültürü ve ahlak bilgisi adıyla bir dersin olduğu görülmektedir. Bu çerçevede araştırmamızda mezun olunan lise değişkeni ile ilgili betimsel verilere yer verilmezken, öğrenim görülen fakülte değişkeni için betimsel verilerin değerlendirilmesi gerekli görülmüştür.

Tablo 6. Gençlerin Öğrenim Gördükleri Fakülte Değişkenine Göre Dinlere Yönelik Tutumları Betimsel Verileri

	Fakülte	N	X	Ss
Dışlayıcı	İlahiyat	66	4,87	,285
	Eğitim	46	4,11	,968
	İktisadi İdari Bilimler	70	4,01	1,070
	İletişim	46	3,97	,923
Kapsayıcı	İlahiyat	66	4,18	,336
	Eğitim	46	4,10	,666
	İktisadi İdari Bilimler	70	3,98	,618
	İletişim	46	3,84	,721
Çoğulcu	İlahiyat	66	2,51	,833
	Eğitim	46	3,12	,826
	İktisadi İdari Bilimler	70	3,01	,850
	İletişim	46	3,01	,755

Tablo 6’de görüldüğü gibi araştırmada dışlayıcı ve kapsayıcı boyutta ilk sıradaki ortalamaları ilahiyat fakültesinde öğrenim gören öğrenciler alırken, ikinci sırayı aynı boyutlarda eğitim fakültesi öğrencileri, üçüncü sırayı iktisadi idari bilimler fakültesi öğrencileri ve son sırayı da iletişim fakültesi öğrencileri almıştır. Buna göre dinlere karşı en güçlü dışlayıcı ve kapsayıcı görüşü ilahiyat fakültesi öğrencileri, sonrasında eğitim fakültesi öğrencileri, sonrasında iktisadi idari bilimler fakültesi öğrencileri ve son sırayı da iletişim fakültesi öğrencileri almaktadır. Buna göre ilahiyat fakültesi öğrencileri dinlere karşı dışlayıcı ve kapsayıcı görüşlere daha güçlü şekilde sahip oldukları ve iletişim fakültesi öğrencilerinin ise daha zayıf olarak dışlayıcı ve kapsayıcı tutumlara sahip oldukları söylenebilir. Bu boyutlarda eğitim fakültesi öğrencilerinin de ikinci sırada yüksek ortalama değere sahip olmaları da dikkat çekicidir. Bu sonucun ortaya çıkmasında, eğitim fakültelerinin öğretim programlarında yer verilen “din kültürü ve ahlak bilgisi” dersinin etken olduğu düşünülmektedir.

Diğer taraftan çoğulcu boyutta ise diğer boyutlara göre farklı bir sıralama görülmektedir. Çoğulcu boyutta en yüksek ortalama değer eğitim fakültesi öğrencilerinin, en düşük ortalama değer ilahiyat fakültesi öğrencilerinin, iletişim

ile iktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencileri ise aynı ortalama değere sahip oldukları belirlenmiştir. Buna göre ilahiyat fakültesi öğrencileri dinlere karşı çoğulcu anlayıştan çok uzak gözükürken, eğitim fakültesi öğrencilerinin diğerlerine göre daha güçlü çoğulcu fikirleri benimsedikleri söylenebilir.

Tablo7. Gençlerin Dindarlık Düzeyi ile Dinlere Karşı Tutum Puanları Korelasyon Analizi Sonuçları

		Kendinizi ne kadar dindar görüyorsunuz?
Dışlayıcı	Pearson Correlatio	,238
	P	,000
	N	228
Kapsayıcı	Pearson Correlatio	,571
	P	,110
	N	228
Çoğulcu	Pearson Correlatio	-,039
	P	,563
	N	228

Tablo 7'deki korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde araştırmaya katılan gençlerin dindarlık düzeyleri ile dinlere karşı tutum puanları arasında dışlayıcı boyutta pozitif, yüksek düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğu ($p < .05$), buna karşın diğer boyutlarda herhangi bir anlamlı ilişkinin olmadığı ($p > .05$) görülmektedir. Elde edilen veriler çerçevesinde gençlerin dindarlık düzeyleri arttıkça, dışlayıcı boyuttaki tutumlarının da güçlendiği söylenebilir.

4. TARTIŞMA

Günümüzde toplumlar için sosyal ve kültürel yapının ayrılmaz bir parçası dindir. Din inananlarına bir dünya görüşü ve hayat felsefesi sunması açısından da insanları etkileyen önemli bir sosyal kurumdur. Bunun yanı sıra içinde barındırdığı birtakım akidelerle de din, inananlarının diğer dinlere karşı tavrı alışlarında belirleyici olabilmektedir. Bu yöneltmeler bazen küresel ölçekte büyük olaylara neden olabilmekte ya da uluslararası ilişkilerde farklı yönelimleri doğurabilmektedir. Bu bağlamda bireylerin dinler arası ilişkileri değerlendirme durumlarının incelenmesi sonucu elde edilen bilgiler, öncelikle o kültürdeki hâkim dinin diğer dinlere bakış açısını ortaya koymakta, din algısının oluşumunda sosyal süreçler hakkında fikir vermekte ve genel anlamda insanların kendi dinleri penceresinden diğer dinleri nasıl gördüklerini betimlemektedir. Üniversitesi öğrenimi gören bireyler üzerinde gerçekleştirilen bu araştırmada gençlerin dinlere karşı bakışları incelenmiş ve konu ile ilgili birtakım sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırma ulaşılan en genel sonuç; üniversite öğrenimi gören gençlerin, dinlere yönelik dışlayıcı, kapsayıcı ve çoğulcu yaklaşımlar arasında daha yoğun olarak dışlayıcı bir bakış açısına sahip olduklarıdır. Buna göre gençler dinlerinin mutlak doğru iddiasında bulunduğunu ve inananlarını da kurtuluşa erdireceğini düşünmektedirler. Gençlerde bu düşüncenin oluşumundaki etkenleri belirleyebilmek için daha detaylı bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Öncelikle dışlayıcı, kapsayıcı ve çoğulcu yaklaşımların öğrenim görülen fakültele göre farklılaşmalarına bakmakta yarar vardır. Bu konudaki veriler (bkz. Tablo 6) incelendiğinde, dışlayıcı boyutta ilk sırayı ilahiyat fakültesinde öğrenim gören öğrenciler, ikinci sırayı eğitim fakültesi öğrencileri, üçüncü sırayı iktisadi idari bilimler fakültesi öğrencileri ve son sırayı da iletişim fakültesi öğrencilerinin aldığı görülmektedir. Buna göre dinlere karşı en güçlü dışlayıcı düşünceye ilahiyat fakültesi öğrencileri sahiptirler.

İlk ve ortaöğretim kurumlarda örgün şekilde verilen din derslerinin dışında Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Kur'an kurslarında veya özel kurumlardaki din eğitimi kurslarında bulunmak suretiyle okul dışında din eğitimi alma durumu da araştırmada bireylerin dinlere bakışını etkileyebilecek bir değişken olarak düşünülmüş ve örneklem grubuna bu amaçla bir soru olarak yöneltilmiştir. Elde edile bulgulara göre okul dışında din eğitimi alan gençlerin, kapsayıcı ve çoğulcu yaklaşıma göre dışlayıcı yaklaşımı daha güçlü şekilde benimsedikleri tespit edilmiştir. Bu konuda okul dışında en yaygın şekilde din eğitimi veren kurumlar Kur'an kurslarıdır. Kur'an Kursları Öğretim Programları'na (2004) bakıldığında ise diğer dinlerle ilgili İtikat dersinde, "İnsan ve Din" başlıklı ünite de farklı din açıklamaları verilmektedir. Bu açıklamalar, İncancım (2010) adlı ders kitabında şu şekildedir:

"Mukaddes dinimiz İslam'a göre dinin kaynağı yüce Allah'tır...İslam dininin birincil kaynağı Allah tarafından sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed aracılığıyla gönderilen vahiylerdir. Dinimizin diğer bir kaynağı ise Peygamber Efendimizin söz ve davranışlarıdır (s. 15)."

"Tek Tanrıcılığa; Tevhid, Monoteizm de denir. Tevhid, bir tek, yüce ve aşkın bir varlığa inanmayla ilgili bir inanç sistemidir. İslâm, en son tevhid dinidir. Bütün peygamberlerin tebliğ ettiği din de İslâm'dır. Bu inanca göre, Allah kendi kendine var olan ve her şeyi yoktan yaratan en yüce ve her şeye gücü yeten yegâne varlıktır (s.16)."

Kur'an kursu ders kitabında geçen bu ifadelerde dışlayıcı bir din sunumunun yapıldığı görülmektedir. Bu şekilde bir öğretim sürecinden geçen öğrencilerin de kendi dinlerini tek doğru din ve diğer dinleri de bozulmuş olarak ve insanları yanlışla götüreceği şekilde algılamaları doğal karşılanmalıdır.

Araştırmada ulaşılan diğer bir sonuç; imam hatip lisesi mezunu gençlerin, diğer liselerden mezun olanlar göre dışlayıcı bakış açısını daha güçlü şekilde benimsedikleridir. İmam hatip lisesi mezunu üniversite öğrencilerinin bu şekilde bir görüşü benimsemelerinde lise öğrenimlerinde gördükleri din sunumunun etkili olduğu düşünülmektedir. İmam Hatip Lisesi Öğretim Programları'nda (2010) yer alan Karşılaştırmalı Dinler Tarihi adlı derste dinlere yönelik bazı açıklamalara yer verilmektedir. Bu açıklamalar, söz konusu ders kitabında (2010) şu şekildedir:

“İslam’da inanç ilkelerinin başında Allah’a iman gelir. İslam, sadece Allah’ın varlığı açısından birliği değil, varlığın yanı sıra bütün isim ve sıfatlar bakımından da bir birlik ve teklifi vurgular. Tevhit inancı doğrultusunda Kur’an, Cahiliye Dönemi Araçlarının Allah inancının yanlışlığını vurgular ve eleştirir. Onların, Allah’ı gereği gibi takdir edemediklerini belirtir. Benzer şekilde Yahudiler ve Hristiyanlar gibi grupları da eleştirir ve onları tevhit inancına davet eder... Tevhit inancı bozulan Hristiyanlıkta, yaratıcı bir tanrının yanında onun sıfatlarını paylaşan başka tanrılara yer verilmiştir. Bu, Hristiyanlık inancında baba-oğul-kutsal ruh olarak sistemleştirilmiştir. Yahudilikte her ne kadar tek Tanrı inancı korunmuşsa da Tanrı’ya istirahat etmek gibi sıfatlar verilmiştir. (s. 70-71)”

“İslam, diğer dinlerin peygamberlerini ve kutsal kitaplarını tasdik eder. Ancak bunların tahrif edilmiş olduğunu belirtir. Peygamberler arasında ayırım yapmaz. (s. 72)”

“Kur’an kendisinden önceki vahiyleri doğrulamakla birlikte kendisinden önceki kitapların değiştirildiğine ve bozulduğuna dikkat çeker. Kur’an’ın genelinde kendinden önceki kutsal kitaplara yapılan tahriflere çeşitli örnekler vermekte ve benzeri birçok konuyla ilgili ehlikatın (Yahudilerle Hristiyanların) yanlışları düzeltilmektedir. Kur’an hem Yahudileri hem Hristiyanları unuttukları veya farklılaştırdıkları Allah’ın dinine tekrar davet etmekte ve bir Allah inancında buluşmaya çağırılmaktadır. (s. 72)”

Karşılaştırmalı Dinler Tarihi ders kitabında geçen bu ifadeler, İslam dininin tek doğru din olduğunu ve insanlığa gerçek kurtuluşu sunduğunu, diğer dinlerin ise bozulmuş olduğunu, dolayısıyla müntesiplerini yanlış hakikatlere çağırdığını vurgulamaktadır. Ders kitabında geçen bu ve benzeri ifadelerin, imam hatip lisesi öğrencilerinin kendi dinlerini mutlak olarak görmelerini sağladığı ve diğer dinlere karşı öğrencilerde dışlayıcı bakış açısını da güçlendirdiği söylenebilir.

Araştırmanın ulaştığı önemli bir sonuç ta ilahiyat fakültesinde öğrenim gören gençlerin, diğer fakültelerde öğrenim görenlere göre dışlayıcı bakış açısına daha güçlü şekilde sahip olmalarıdır. İlahiyat fakültelerinin bu konuda imam hatip liselerinden belirli bir anlayışla gelen öğrencilerin perspektiflerinde herhangi bir değişiklik ortaya koymadığı görülmektedir. İlahiyat fakültelerinin Öğretim Programı’nda (1998) yer verilen Dinler Tarihi dersinin dinlere karşı yaklaşımının değerlendirilmesi bu konuda elde edilen sonucu açıklama adına önemli olacaktır. İlahiyat fakültelerindeki dinler tarihi dersi ile ilgili olarak şu şekilde bir amaç ve içerik belirlenmiştir.

“Dinler tarihi dersinin amacı öğrenciye din olgusunun evrensel bir realite olduğunu, bu realiteyi bilimsel metotlarla anlama ve incelemenin bir gereklilik gerekliliğini ve yöntemlerini kavratarak, bazı yaşayan dinlerin ana inanç ve fenomenleri hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamaktır. Dersin içeriği dinler tarihinin tanımı, konusu, metodu, önemi ve gelişmesi, Din bilimleri arasındaki yeri, Batı’da, İslam dünyasında ve Türkiye’de dinler tarihi çalışmaları. Günümüz dini coğrafyası (Yaşayan dinler hakkında genel bilgiler). Yahudilik, Hristiyanlık, İslam, Hinduizm, Budizm ve diğer dinlerin genel tarihçesi, temel özellikleri, inanç, ibadet, dini gelenek ve bayramlarını kapsamaktadır.”

Görüldüğü gibi dinler tarihi dersinde, günümüzdeki din olgusu ve dini çeşitlilik hakkında objektif şekilde öğrencilere bilgi kazandırmanın amaçlandığı ve içerikte

de yaşayan dinler hakkında genel bilgilere ve temel anlatımlara yer verildiği görülmektedir. Bu bağlamda dersin dışlayıcı bakış açısı yerine daha çok çoğulcu ve kapsayıcı bir din sunumu yaptığı söylenebilir. Ancak araştırmanın ulaştığı ilahiyat fakültesi öğrencilerinin çoğunlukla dışlayıcı anlayışı benimsediği bulgusu, dersin amaçları dışında işlendiği ya da içeriklendirildiği veya öğretim hedeflerine ulaşma konusunda derste eksikliklerin yaşanması ile açıklanabilir.

Son olarak araştırmada gençlerin dindarlık düzeyleri arttıkça, dışlayıcı boyuttaki tutumlarının da güçlendiği belirlenmiştir. Bu sonuç, imam hatip liseleri, Kur'an kursları ve ilahiyat fakültelerinde yer verilen dışlayıcı din sunumunun, dindarlığını geliştiren bireylerde dışlayıcı anlayışı da güçlendirmesi ile açıklanabilir. Bakıldığı zaman geleneksel olarak tek yönlü teolojik bakış açısının toplum içinde yerleştiği, aynı zamanda dışlayıcı bu anlayışın örgün ve yaygın eğitim kurumlarında aşamalı olarak geliştirildiği görülmektedir. Ayrıca dini alanda yoğun olarak yer verilen bu dışlayıcı yaklaşımın, bu alan ile çok yönlü etkileşim kurarak bireysel dindarlığını oluşturan bireylerde de gözlenir hale geldiği araştırmanın bulguları arasındadır. Diğer taraftan dini ağırlıklı eğitim vermeyen liselerden mezun olan ve ilahiyat dışındaki fakültelerde öğrenim gören gençlerin kapsayıcı ve çoğulcu anlayışlara yakın görüşlerde olmaları da (bkz. Tablo 4-5-6) yukarıda dile getirilen düşünceyi destekler mahiyettedir.

5. SONUÇ

Üniversite öğrenimi gören gençlerin dinlere karşı bakışlarını incelemeyi amaçlayan bu araştırma sonunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Araştırmaya katılan gençler, dinlere yönelik dışlayıcı, kapsayıcı ve çoğulcu yaklaşımlar arasında daha yoğun olarak dışlayıcı bir bakış açısına sahiptirler.
2. Cinsiyet, gençlerin dinlere bakışları üzerinde etkili bir değişken değildir.
3. Okul dışında din eğitimi alan gençler, dışlayıcı bakış açısına daha güçlü şekilde sahiptirler.
4. İmam hatip lisesi mezunu gençler, diğer liselerden mezun olanlar göre dışlayıcı bakış açısını daha güçlü şekilde benimsemektedirler.
5. İlahiyat fakültesinde öğrenim gören gençler, diğer fakültelerde (eğitim, iktisadi ve idari bilimler, iletişim) öğrenim görenlere göre dışlayıcı bakış açısına daha güçlü şekilde sahiptirler.
6. Araştırmaya katılan gençlerin dindarlık düzeyleri arttıkça, dışlayıcı boyuttaki tutumları da güçlenmektedir.

KAYNAKLAR

Hobson, P.R. & Edwards, J.S. (1999). Religious Education in a Pluralist Society. The Key Philosophical Issues. London: Woburn Press.

MEB. (2010). İmam Hatip Lisesi Öğretim Programları. Ankara: MEB Yayınları.

Karasar, N. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Komisyon (2010). Liseler İçin Karşılaştırmalı Dinler Tarihi Ders Kitabı. Ankara: MEB Yayınları.

Komisyon (2010). İnançım: Temel İslam Bilgileri Serisi. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Knitter, P. (1995). One Earth Many Religions. Multifaith Dialogue and Global Responsibility. Maryknoll: Orbis Books.

DİB. (2004). Kur'an Kursları Öğretim Programları. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.

Race, A. (2001). Interfaith Encounter. The Twin Tracks of Theology and Dialogue. London: SCM Press.

Sterkens, C. (2001). Interreligious Learning. The Problem of Interreligious Dialogue in Primary Education. Leiden: Brill.

Vermeer P. & Van Der Ven J. A. (2004). "Looking At the Relationship between Religions: An Empirical Study among Secondary School Students". Journal of Empirical Theology, 17 (1), 36-59.

YÖK. (1998). İlahiyat Lisans Bölümü Öğretim Programı, Ankara.